

הקדמה קונספטואלית מהי עמיות יהודית?

עבורנו, במרכז לחינוך לעמיות יהודית, עמיות יהודית – התודעה היהודית הקולקטיבית – היא בראש ובראשונה תחושת שייכות לקולקטיב היהודי. אנו מבינים את תחושת השייכות הזו כהרבה מעבר לתחושה רגשית פשוטה לקולקטיב היהודי. במקום זאת, תחושת השייכות משקפת הזדהות עמוקה עם תודעה קולקטיבית שהיא תוצר של המסע ההיסטורי, הארוך והעשיר של העם היהודי.

תחושת השייכות לקולקטיב היהודי מורכבת מעבר משותף – ברית גורל, ועתיד משותף- ברית יעוד. כחבר בקולקטיב, ההשתייכות לעם היהודי מציעה לכל יהודי את הבעלות על נכסי העם היהודי שנצברו לאורך ההיסטוריה, יהיו אלו טקסטים יהודיים, ערכים יהודיים, פרקטיקות התנהגות, שפה או תרבות יהודית על מצגיה השונים.

בתוך כך כלולה גם אחריות לעתיד העם היהודי והתרבות היהודית. עמיות היא תודעה המונחת ביסוד השתייכותם של יחידים לקולקטיב. היא מעצבת את זהותם, האופן בו הם מבינים את העולם ואיך יפעלו לאור הבנות אלו. זוהי תפיסת עולם שערכי הליבה שלה הם שגשוג העם היהודי, שגשוג מפעלו הקולקטיבי ותרומתו לאנושות.

ברוכים הבאים לשיח עתיק היומין בשאלת משמעות השייכות לעם היהודי, עם ישראל. אנו שמחים שהצטרפת אלינו! בחלק זה נציע מספר תשובות אפשריות לשאלות הבאות: מהי עמיות יהודית? מדוע היא חשובה? ומה הופך אותה למרכיב חשוב בעשייה החינוכית שלי?

מהי עמיות יהודית?

הרעיון של עמיות יהודית אינו חדש, אם כי בשנים האחרונות הוא שב למרכז בימות השיח. מילון ראנדום האוס (Random House) מגדיר עמיות כ: "הרגשת שייכות לעם" בעוד מילון וובסטר (Webster) מציע היבט נוסף בהגדרתו: "המודעות להנחת יסוד מסוימת שהופכת את הפרט לחלק מעם".

מישה גלפרין ואריקה בראון מוסיפים את המטאפורה כי עמיות יהודית משמעותה השתייכות ל"משפחה מורחבת בעלת ייעוד". הגדרות שונות מכילות ניואנסים שונים ומרובים, ורבים הציעו נקודות מבט משלהם לשאלה ממה מורכבת עמיות יהודית. להיכרות עם קולות נוספים בהגדרת עמיות יהודית פנו לספריה הוירטואלית שלנו, ולחלק השני של הפרסום 'עמיות עכשיו'.

יהודים ובעת ובעונה אחת שמרה עליהם כעם במשך אלפיים שנות תפוצה. בנוסף הייתה לה גם תרומה משמעותית להתפתחותה של החברה האנושית הכללית.

ערכה של העמיות היהודית אינה שמורה רק לתרומתה בעבר. באופן ייחודי בעולם הגלובלי בו אנו חיים, השתייכות לעם היהודי מציעה גישה לרשת גלובלית ייחודית עם תודעת זהות עשירה, משמעותית ובעלת מטרה משותפת.

כיהודים אנו מקבלים מפתחות ללקיחת חלק בחיים שיתופיים וקהילתיים משמעותיים, אתוס חינוכי, תרבות ומורשת עשירים. כל יהודי הוא חלק משלם המורכב מעבר משותף, הווה ועתיד שבקונטקסט הקולקטיבי מאפשר לקיחת חלק בעיצוב פרק חדש של חיים יהודיים. המשאבים שיש לתרבות היהודית להציע הם בעלי העוצמה הנדרשת על מנת לעשות את העולם למקום טוב יותר בשיתוף עם יהודים אחרים ובשם העם היהודי, ובכך מאפשרים לבני הדור להשאיר את חותמם בעולם.

יהדות אינה (רק) דת

שאלת השייכות לקולקטיב יהודי רלוונטית במיוחד ליהודי אמריקה בשל המודל המקובל בארה"ב (ובמרבית מדינות העולם המערבי) המבוסס על דת (כלומר, אמריקאים בני הדת היהודית, קתולית, פרוטסטנטית, מוסלמית וכדו') ובעל אוריינטציה המכוונת לפרט. תפיסה זאת רואה ביהדות דת ככל הדתות ובכך מצמצמת את חשיבות הקולקטיב.

גישה זו רואה ביהדות דת של יחידים. גם יהודים אחרים באופן חלקי להנחלתה. כבר ב-1885 הכריזה התנועה הרפורמית במצע המפורסם שנחתם בעיר פיטסבורג "איננו עם אלא קהילה דתית" (מאז חזרה בה התנועה מעמדה זאת והפכה פעילה בשדה העמיות). למרות שזו לא הייתה הדרך היחידה בה יהודים הבינו את היהדות, המודעות לעמיות פחתה בגלל שילוב של כוחות היטמעות ואינדיווידואליזם

התפיסה היהודית של היותנו עם נטועה בשורשיה של ההיסטוריה היהודית, מטקסטים מקראיים מרכזיים ועד התפתחותם של טקסטים רבניים במאה הקודמת. בעידן המודרני עמיות קבלה משמעות וערך חדשים במיוחד בכל האמור במחצית השנייה של המאה ה-20 ובראשית המאה ה-21. ההשתייכות לחברות המקבלות את היהודים כאינדיבידואלים מחייבת אותנו לחשוב מחדש מהי משמעות ההשתייכות לעם מסוים. מהי בימינו המשמעות של להיות שייך לעם היהודי ובאותה עת להיות אזרח מלא בחברה מסוימת? (לפרטים נוספים על הרקע ההיסטורי והמציאות העכשווית של עמיות, תפנו לשערים: שייכות קולקטיבית).

עמיות יהודית במאה ה-21

אף על פי שהתפיסה של היהודים כעם היא עתיקה, נטועה עמוק במודעות של הקולקטיב היהודי ומשתקפת בהתנהגות הקהילתית, בטקסטים ובנורמות תרבותיות, עמיות יהודית היא מושג שקיבל תהודה ושימוש מחדש במאה ה-21.

ההתעניינות המחודשת בקונספט ובביטויים שלו ניכרים היטב בשפע הספרים, מאמרים, תוכניות חינוכיות, וכן, גם בערכה זו, משקפים את הנחישות לחזק את הקשרים של הקולקטיב היהודי לאור כוחות עצומים המאתגרים אותם.

למרות, או אולי בגלל, מגמות המאתגרות את יהודים להרגיש ולפעול כאילו הם חלק מעם, אנחנו מאמינים שחיוזק המודעות הקולקטיבית של יהודים כעם גלובלי חשובה יותר ורלוונטית יותר מאי פעם כחלק מבנייה של קולקטיב משגשג ובר קיימא בהווה ולעתיד לבוא. למידע נוסף ראו את הפרק על שייכות קולקטיבית.

רעיון העמיות היהודית הגן על העם יהודי לאורך אלפי שנים, ואפשר את פיתוחה של תרבות עשירה וייחודית המבוססת על אתוס של צדק חברתי, לימוד תורה וטקסטים, אחריות קהילתית ודחף לשפר את העולם. תרבות זו נוצרה על ידי

מדוע עמיות יהודית היא מרכיב חשוב בפעילות חינוכית טובה?

אנו מאמינים כי עתידו של העם היהודי תלוי בעניין ובפעילות של יהודי ההווה והמחר בשימור והמשך פיתוח הקולקטיב היהודי. בהינתן העובדה שקשרי הזהות הקולקטיבית נפרמים ולא ניתן להתייחס אליהם יותר כאל מובנים מאליהם, יש חשיבות מכרעת שהעוסקים בחינוך יהודי על כל מסגרותיו, יתמודדו עם האתגר של חיזוק הקשרים וחשיפת התלמידים לעושר ולפוטנציאל הטמון בהשתייכות לקולקטיב יהודי.

אין ספק שאם לא נתייחס ברצינות לעמיות יהודית, נמשיך לראות את החלשות הקשרים וזו תשפיע לא רק על הרשת הגלובלית של העם היהודי, אלא, בסופו של דבר, תערער את מערכת החיים היהודים ברמה הקהילתית, הלאומית והגלובלית. עבור יהודים רבים תרבות יהודית תהיה תחום אקדמי ולא תחום אישי. יהודים עלולים לאבד את הרוח והחומר הגלומים באוצר אותנו ירשו מדורות שקדמו להם, והעולם עלול לאבד את אחד ממקורות הטוב היצירתיים העומדים לרשותו.

בשל כך, טיפוח תודעת עמיות יהודית הוא חזון פדגוגי ואסטרטגי חיוני ובעל ערך עבור מחנכים שיוכלו להעשיר את הפרקטיקה החינוכית שלהם ולהפכה למשתפת ומשמעותית יותר מהסיבות הבאות:

- הנרטיב של עמיות יהודית ממקד אותנו באנשים ובקהילות שאכלסו ויצרו את התרבות היהודית. השיח על עמיות מעשיר ומשלים תוכן יהודי שפעמים רבות מתמקד בלעדית בדת כגון חגים, טקסטים והלכה יהודית. ללא החיות שמוסיפים האנשים, יהדות כדת היא רק חלקו של הסיפור, חלק צר ופחות שלם.

- חקירה ולמידה של עמיות יהודית ממקדת אותנו סביב מערכות יחסים וקשרים: בין יהודים ממקומות שונים, לאורך תקופות היסטוריות שונות ובין חיים במציאויות שונות. פיתוח ושימור של שיחות ויחסים מסוג זה, בין

שאפשרו בין השאר עולם שלם של קשרים אישיים מחוץ לנורמות הקהילתיות היהודיות. בגדול, אין ספק כי התוצאה של העמדה שיהדות היא בעיקרה דת החלישה את העמיות היהודית.

באותו זמן, אמונות ופרקטיקות דתיות שבעבר היו משותפות מהוות לפעמים מקור לאי הסכמה בין יהודים ואף נדחות על ידי רבים. אפילו אם בעבר נחלקו יהודים סביב נושאים דומים, כגון הקרע הכואב ובעל העוצמה שבין חסידים למתנגדים (אלו שהיו אנטי-חסידות), יהודים עדיין היו קשורים אחד לשני כעם על ידי מגבלות שהוטלו עליהם בידי כוחות חיצוניים לקהילה.

אבל כיום, המעמד והמשמעות של השתייכות לעם, שבמשך כאלפיים שנה נכפתה על היהודים מבחוץ, הפכה לאחריותם הבלעדית של היהודים. השינוי מאתגר את הקולקטיב היהודי להגדיר מחדש, במונחים בני זמננו, את המשמעות ואת מטרת קיומם כעם. דבר זה ממקם מחדש את העמיות כקונספט המארגן בעיצובה מחדש של יהדות העתיד.

יהודים רבים, בין אם הם מגדירים את עצמם כדתיים או לא, ממשיכים לקחת חלק במסורות, מנהגים ומצוות, ותורמים בדרכם לעשייה יהודית קולקטיבית המבטאת רצון להישאר בקבוצה למרות אי ההסכמות סביב אידיאולוגיות דתיות ופרטי הפרקטיקה הדתית.

אותן פרקטיקות תרבותיות ודתיות הן מגוונות מאוד: מהדלקת נרות שבת או ציון חגים יהודיים כדרך ביטוי להזדהות תרבותית ועד לטקסי זיכרון או חגיגות, דרך למדנות יהודית או פעילות למטרה יהודית. כל אלו ודרכי ביטוי אחרות של סולידריות, כגון דאגה למדינת ישראל, משקפים את כוחה של העמיות עבור יהודים בימנו.

• במיוחד בכל האמור בחינוך בישראל, העיסוק בעמיות מחייב לבחון מחדש את תפיסת הציונות של הישראלים. מהו מקומה וייחודה של ישראל בזהות הקולקטיבית היהודית במאה ה-21? מה מתחייב מכך? כיצד יש להגדיר את האמנה והברית שבין המדינה והעם ומה המשמעות לגבי יחסינו עם יהדות העולם? למה זה מחייב את כל אחד מהצדדים?

אנו מאמינים כי העוסקים בחינוך יהודי שישלבו בהצלחה פרדיגמה של עמיות יהודית במערכים החינוכיים שלהם יגדלו דור של יהודים פעילים, מחויבים ובעלי ידע. יהודים שידעו שתפקידם אינו רק להבין את העולם אלא גם לשנות אותו.

אם אמיתיים או וירטואליים, מהווים חווית למידה משתפת. במקום ללמוד בעל פה או לזכור כמות גדולה של מידע או מיומנויות, תלמידים לוקחים חלק בשיחות ומערכות יחסים נמרצות ופעלתניות בהם הם יכולים לתרום מעצמם.

• בדרך זו, החינוך למודעות לעמיות יהודית היא חוויה חיובית וערכית. התמקדות בעמיות יהודית מעודדת תלמידים לראות ולבחון את עצמם בפרספקטיבה רחבה יותר מעבר ל"אני", דבר מה יותר גדול מהם עצמם. לימוד שכזה מאפשר התנסות עם אנשים שונים ומחייב ניסוח ובחינה של הערכים והאמונות שלהם דרך דיאלוג עם אחרים.